

ALBER KAMI ILI ETIKA SREĆE

Vičemo: stani sunce!
Čujte ga samo, Branka Radičevića, rasnog pesnika, biće do srži preseljeno u izraz. Ni trun ontološke istine, čista poezija! Cist izraz! A kako i ne bi bio, kad je on tvorac arhitepa, ne egzisten cijalnog, već lingvističkog, izražajnog.

Stati sunce. Ukočiti život, da bi se živelo! Protivrečnost vitalna, ali to je lingvistički jedini spontani adekvat agoničnoj situaciji. Egzistencijalno: stani sunce! znači umri svete, lingvistički taj krik znači: neću da umrem.

Opasno je to susedstvo destrukcije, utruljavanja i vitalizma, fizički opasno, radi se o drastičnom rascepu svesti i kontradikciji želja.

ČUDNOVATI „BRANCO OBSCURE“

Sad smo napustili sferu fizičkog i gestovnog sveta Brankove poezije. Zašli smo u domen estetički** nerazjašnjivog. Jer kontradikcija nekih pesnika, koji su živeli u srećnim vremenima samo su pridonosile žestini dramske napetosti njihovog opusa. Sa Brankom Radičevićem nije tako. Nećemo o njegovim kontradikcijama govoriti potanje, samo ćemo vam reći kako se taj rascep njegove svesti najizrazitije manifestovao. On se ocrtao u pasazima „karkasalne lirike“ u kojima se hladno seku ljudske glave, po ulicama kuri mozak, deca bockaju leve, jedni ljudi ujedaju druge, a veselo kolo igra po mrtvacima. Cinjenica da je Radičević percipirao karkasalne elemente stvarnosti i našao u njima lirskog intenziteta ne svedoči još o rasecpljenosti pesnikovog unutrašnjeg psihološkog kriterijuma za stvarnost. Ali kad on pri punoj samosvesti uzvikne za scene bockanja leševa: te kra sote već ne nadoj višet tad se o lirskoj i svesnoj saglasnosti duha ne može govoriti. Ove elemente fizičkog, kojim je dopunila njegovu božanstvenost u percepciju fizičkog sveta, potrla mu je istorija. Radi se o jednoj od nebrojenih istorijskih ironija, koje mi, njeni privremeni gosti za svog života ne stižemo da spoznamo u njihovoj ironičnosti i primamo ih zdravo za gotovo.

Raša POPOV

* Zakurnjavljen, od zakurnjaviti, v. zadmati paffen, dampfen, semuchen, qualmend rauchen, vollrauchen, vollqualmen.

** U Radičevićevom negativizmu prema izvoru života ima doslednost. Jednom on percipira kako zračiti tonu u mrak, dave se u njemu nestaju. Drugi put će opet taj mrak da se kondenzuje: tavina začne bežati od ishoda, u mracne dve se točke na sablja. Krupa ovog svetlosnog negativizma svakako govori o napredno mentnoj viziji svetle tame. U ovoj formuli pesnik je našao razrešenje nebića, ostvario ništavilo.

*** Cinjenica da rodonačelnik naše poezije do danas nije izdavan bez b i r s a n j a mnogih stihova za mene je simptom koji govori o prirodnoj kritičkoj misli u nas. Ali jedna druga činjenica govori mi i više nego što se usudujem da ovdje napišem. Moji zaključci neka ostanu neiskazani, a cinjenice evo, nek puca sama od sebe: kad se momak i devojka miluju svojim slatkim udovima uronjeni u čistu ljubav, stihovi se brišu! A istovremeno se savim hladnokrvno ostavljaju netaknuti stihovi u kojima se muško i žensko gde držeci između sebe dve otkasane ljudske glave! Kakav delikatan moral, kakva čudnovata estetika!

POSLEDNJE GODINE

Raščistiti najpre nesporazum koji malo po malo opliće poslednje Camusove (Kamijeve) godine, prividnu šutnju, navodno povlačenje, dezinteresiranje, napuštanje bojnog polja, sklanjanje u komodne visine olimpijskog abstenzizma. Što je? Poneka grupa ili grupica nikako da oprosti Camusu, pa ni mrtvom, odbijanje da proda svoje ime za sapunske etikete (čitaj: na upotrebu raznim politikantsko-strančarskim ili pseudomoralističkim ekshibicionizmima). Eto. Eto izvora priča o umoru.

Camusove poslednje godine nadovezuju se organski na Camusa pjesnika „Ljeta“, na traženje radosti povratka u Tipazu: nakon istine smisla i besmisla — istina ljepote. I sreće. Njegov literarni put kao i njegova ljudska narav su dvoobrazni: sreća i apsurd. Težnja za srećom se nalazi u Camusovoj vedroj mediteranskoj naravi, ona je i izvor humanizma. Apsurd se očituje kroz negacije sreće, rat, bolest. Kada je Camus, teški tuberkulozni bolesnik najviše voljom savladavao apsurd bolesti, kada je Camus borac protiv općeg apsurda dočekaao svršetak rata kao urednik jednog od glasnika i stvaralaca mišljenja pobjedonosne rezistancije, lista „Combat“, počine se pomalo opet javljati Camus tražilac sreće. Ljudskim ponosom neutralizirani apsurd u stupa mjesto sreći koja prerasta posljednjih godina u osnovnu preokupaciju umjetnika i filozofa.

Camus je osjetio: traženjem individualne sreće postao je bijela vrana u intelektualističkim krugovima našeg vremena gdje prečesto osnovni ton daju oni „profesionalni patnici“, potomci stvorenja o kojima govori Gorki u jednom pismu Zoščenkju, kao o posebno zanimljivom materijalu za humoristu. Camus im suprotstavlja jednostavnu rečenicu: „Treba biti jak i sretan da bi se moglo pomoći nesrećnima“.

DECENTNOST ...

Bili smo, ja i jedan talentirani mladić, pjesnik, slikar, glumac stvorili bazu sjajnog razumijevanja nja na sinhronom čitanju nekih Camusovih tekstova. Pred par godina. Priznao mi je, budući da ima literarnih, intelektualnih ambicija, budući da se kreće u literarnim, intelektualnim krugovima, da nekako oklijeva sam sebi priznati da može, da bi želio biti individualno sretan, a da to ipak ne znači pad u konformizam, ne znači usvajanje ljudske i umjetničke solidarnosti. Ja sam se već ranije usudio priznati istu priču, možda i uz pomoć „Ljeta“, ohrabrio sam ga i nismo se odrekli umjetničkog doživljavanja a nismo ni nosili prljave košulje niti se opijali iz oćaja (ako nas je veselo, da, niti potonuli u vječnu strepnju zbog postojanja hidrogenske bombe na globusu, a ipak nismo otišli sjediti u Klub književnika ni počeli sanjariti o ulasku u Akademiju). Čitajući nedavno jedan Camusov tekst, o kom potom, i koji usprkos kratkoće smatram kapitalnim za razumijevanje njegove poslednje faze, našao sam razradjen bit onih istih misli do kojih nismo i spontano i koje smo onda (negdje 1957.) zajedno pretresali. Budući da nemam iluzija o našoj kongenijalnosti na Camusovskoj relaciji, zaključujem da je Camus ostao do kraja onaj što je bio od svojih prvih radova — maitre à penser, misioni vodič i formulator, izraz htijenja, radosti i strepnji cijele jedne mladosti. Camus nam je pomogao da nadujemo izlaz iz zabune u koju nas je bacila s jedne strane

reakcija na parolušku sreću i optimizam tzv. socijalističkog realizma i njegovih staniolških junaka, a s druge strane nemogućnost da prihvatimo ni nemoćni strah, ni oćaj, ni ubitačno savjetiziranje jedne na Zapadu rodjene a prema Istoku presadivane misli i literature. Ne, jasno, riješenje idejno-socijalnih problema — Camus nikad nije zalazio u političko-sociološke detalje niti nam je tu import potreban — nego riješenje individualnog traženja sreće i odnosa prema njoj, i odnosa prema umjetnosti koja treba biti njen dio.

Albert Camus, eto, nije uspio stvoriti djelo. Kamije, bi rezimirajući njegovu posljednju fazu. Njeki niti moramo hvatati po nevolinim napisima razbacanim u novinama i revijama, kroz kazališne adaptacije i režije, i kolikovo taj materijal bio voluminozno minijaturan i fluidan, posao nam je olakšan: Camus se nikad nije udaljavao od bitnog. Najvažnije je Camusovo izlaganje na televiziji svibnja 1959, publiciranu zatim, u njegovoj redakciji, u „Figaro Litteraire“ od 16. V. 1959. (Organski povezane s ovim refleksijama su Camusove adaptacije i režije Faulknerova „Rek vijema za jednu opaticu“ (1957) i „Bjesova“ Dostojevskog (1959). Teatar je jedno od Camusovih sredstava sreće i opet sredstvo izraza).

„Zašto sam se bavio kazalištem? Cesto sam se pitao. Jedini odgovor koji vam zasada mogu dati izgledati će oshrabrujuće banalan: sasvim jednostavno zato što je kazalište jedno od mjesta na ovom svijetu na kojem sam sretan. Ipak, nije li ova misao nešto manje banalna nego što izgleda. Konačno, sreća je originalna aktivnost. Danas se ljudi uglavnom skrivaju da bi je upražnjavali, postoji tendencija da se u njoj vidi neka vrst „ružičastih baleta“, nešto zbog čega bi se trebalo ispricati. Nemojte, tek tako, reći, „Ja sam sretan“ jer čete začas vidjeti na namrgodjenim licima vašu osudu. Ah, vi ste sretni mladići, a što čete sa siročadi iz Kašmira ili sa leproznima Nove Zelandije? Oni, oni nisu sretni kako vi to kažete. Što uraditi sa leproznima, „kako ih se osloboditi“ kako kaže naš prijatelj Ineseno. Što se mene tiče, ja vjerujem da treba biti jak i sretan da bi se moglo pomoći ljudima u nesreći. Onaj tko povlači svoj vlastiti život i po sreće pod vlastitim teretom ne može pomoći nikome. Naprotiv, onaj tko dominira nad sobom i svojim životom može biti istinski plemenit“.

Evocirajmo uz ove jasne i čiste refleksije, lišene svake spekulativnosti, jednu raniju Camusovu misao, da nema ništa užasnije od odsustva osmjeha na usnama krvnika, mučitelja ili inkvizitora. Shvatiti ćemo da se ne radi o mentalnoj higijeni nego o filozofskom stavu, dolazimo do konstatacije Claudea Roya (Camus soldaire et solitaire, „France Observateur“ 7. I. 1960.) da za Camusa raspoloženje znači ne samo estetski način već i moralnu aktivnost. Do niza tragedija na najširem planu naše planete i do oćaja malih nevidljivih jedinki dolazi od manjka osmi jeha, iz lančane reakcije jednog zbroja najprije refleksija, onda aktivnosti, dalje, zakona i ideologija koje zapravo sa čovjekom ponu bit i radosnim u njemu nemaju nikakve veze. Dakle, u individualnom raspoloženju se najprije ogleda odnos prema svijetu.

... I KVALITET SREĆE

Camus je prije, u eseju „Donjuanizam“ postavio pitanje sreće, njenih dimenzija i naravi. „Jed-

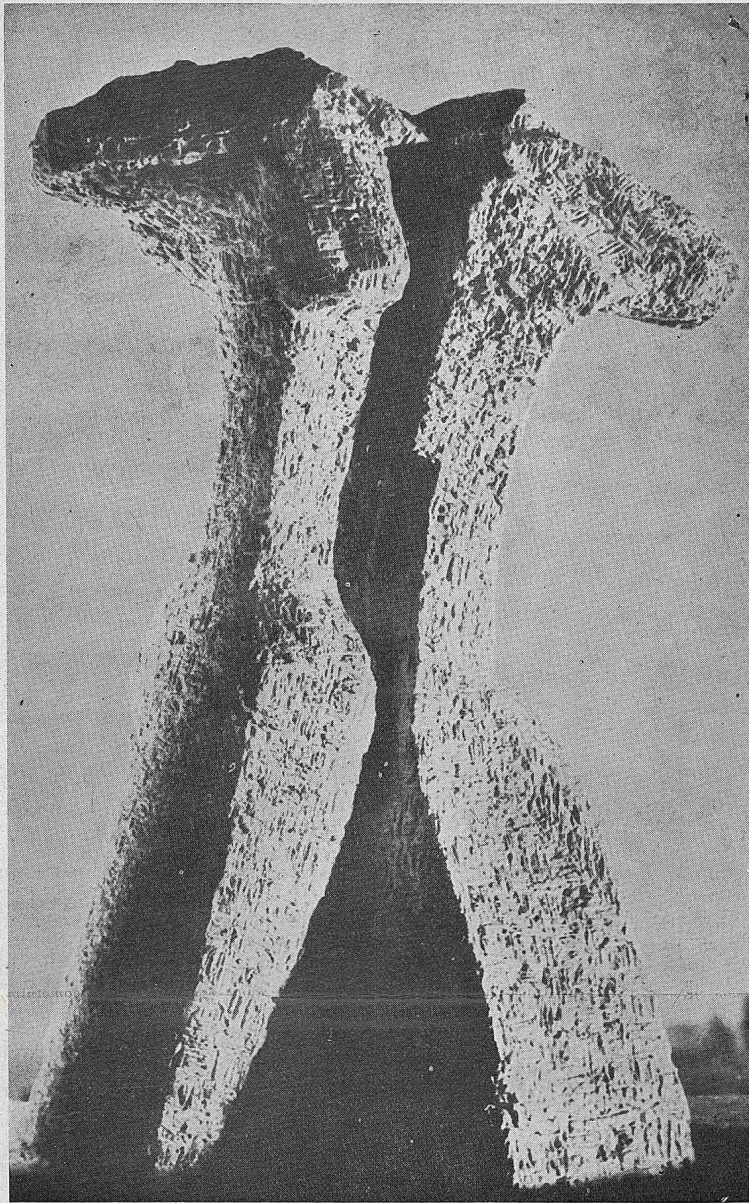
va da je gorko to nužno nesavršenstvo preko kojeg osjećamo sreću“. Camus je tu još sav borac protiv apsurda, od smijeha i bolnog prkosa do zadahtanog, istoprekanog stila. Sreća je isključivo estetska kategorija, ljepo u grozničavom prkosu ružnosti i smrti iako svjesno svoje prolaznosti, svog neminovnog poraza koji se može neutralizirati samo svijesno u pravilima igre. Stavljanje pored posljednjih tekstova pokazuje izrazitu evoluciju shvaćanja komponentata i smisla sreće. „Već znači prodati dušu ako je se ne zna usrećiti“ rečeno je u „Donjuanizmu“. To ostaje, samo se unosi jedna nova etička dimenzija a da se estetska ne zaniće. I na kraju bi se Camus u konfrontaciji Faustovog filozofiranja o sreći i Don Juanovog preciznog upražnjavanja sigurno opredijelio za Don Juana. Ali je onda sreća bila shvaćena u smislu izravnog užitka, strogo koncentrične naravi, sada dobija nove komponente, izrazit kvalitativni kriterij, koji ostaje individualistički ja-središni, pa i egzistencijalistički. Prije je to ja-središte bilo čvrsto zaokruženo, zatvoreno prema neprijateljskom svijetu uokolo, otvaralo bi se samo da primi poneki njegov rietki lijepi cvijet i da se odmah opet zatvori, sad to isto središte projicira zrake uokolo, individualna sreća — pošto postaje zaista sreća, ono je bio grčeviti užitak — nije više sama sebi cilj već i u izvjesnom smislu medij za umjetnikovo prenošenje kvaliteta u okolni svijet. Nova Camusova koncepcija o sreći izražena je najčišće i najpoetičnije u liku Nancy Moughine, tačnije u boji koju je Camus dao tom liku režući i adaptirajući „Rekvijem za jednu opaticu“. Crnkinja Nancy je, služavka gospođe Stevens i bivša kolegica u bordelu Memphisa ubija njeno dijete i odlazi u smrt da bi sačuvala ono što ona osjeća kao sreću svoje prijateljice i idola. I svoju. Pored Faulknerove ideje o svjetlosti prostitutke ili o „bordelu koji se preko žrtve uzdiže do časti samostana“ (Camus), režiser-adaptator naglašava svoju ideju o beskompromisnom traženju sreće, čak ako ono implicira i žrtvu. Nancy je ubila dijete Temple u trenutku kada je ona htjela pobjeći sa ljubavnikom, vjerujući da će je tako zadržati uz dom, muža i drugo dijete. Za Nancy je dom Stevensovih usporodjen sa paklom bordela, sama sreća, sreća za koju se može i treba žrtvovati. Vjerujem da je upravo ovim Camusovo traženje sreće konačno oslobodjeno od posljednje sumnje konformizma i uzdignuto u čistu etičku kategoriju. A i sam konformizam etike je negiran u suprotnosti lika Temple Stevens koju „spirale sjećanja stalno vode natrag u slatki pakao bordela“, koja se razdire u sumnji nije li u stvari bila sretnija u javnoj kući Memphisa nego u luksuznom apartamentu svog mladog muža.

JEDAN KOJI NIJE HTIO U SAMOČI KRALJEVATU NAD PRAZNIM ...

„U samoči umjetnik, istina je, kraljuje, ali nad praznim“. Već podavno ljudi koji o stvarnom životu nemaju ni pojma, koji nisu ni iz daleka osjetili miris radosti i gorčine, usuduju se pisati studije, graditi sisteme, teorije i ideologije o egzistenciji, sreći, o smislu, i čudno, nitko se do sada nije sjetio da ih optuži zbog šarlatanstva. Kad netko pokuša liječiti i za to primati novac a da ne zna anatomiju, izvode ga pred sud. A ova, posljednja Camusova faza, škrta ostvarenjima, bogata proživljavanjima, najveća je afirmacija osnovne Camusova djela, nerazlučivo povezanosti sa životom. Ne mislim sigurno na povezanost u smislu blagopokojnog realizma, povezanost sasvim površnu, efe-

mernu. Ne, govorim o posebnom talentu, smislu za osjećanje i doživljavanje života, o nekoj recimo egzistencijalnoj svijesti koja često manjka i naizgled vrlo aktivnim stvorenjima. Mislim da za osjećanje i doživljavanje vlastitog postojanja (a preko njega i općeg) treba imati poseban talent, čulo, kao što treba talenta da bi se bilo muzičar, pisac ili konačno skakač s motkom. Većina ljudi koji se bave kulturom, zabavljaju njom, prolaze pored vlastitog života a da ga i ne primjetite. Osnov Camusove genijalnosti je upravo izvanredna obdarenost tim čulom za osjećanje svog postojanja, a talent pisca, smisao za cizeliranje fraze, kamelionska magija stila čija se amplituda proteže od „Stranca“ i „Pada“ s jedne do „Ljeta“ i „Opsadnog stanja“ s druge strane, dolaze nakon toga. Zato je Camus jedan od rijetkih svjetskih pisaca današnjice koje mogu ljudski ozbiljno shvatiti. Kod mnogih ostalih može nas zanimati ljepota izraza, ovaj ili onaj ritam rečenice, ova ili ona komparacija ili parafraza, ironični osmjeh ili ljutita grimasa. Kod Camusa je svaka rečenica protkana žilama autentičnog značenja i beznačaja, mudrosti i gluposti i začega doba. I njegovog života. „Ne znam tko je rekao da ako se hoće dobro postaviti jezik komad treba osjetiti na rukama težinu dekora. To je veliko pravilo umjetnosti“. „I u doba kad sam se bavio novinarstvom, nepredstavljao sam posao prelamanja na mramoru tiskare redakcijskom poslu i onoj vrsti propovijedi koja se naziva udovnik“. „Zbilja, ono malo morala kojeg znam, naučio sam na daskama kazališta i na nogometnim igralištima koji će ostati moji pravi univerziteti“. I još jedan izazov pogunim plećima, uskim toraksima a dugim perima i jezicima: „Da, u moje sam životu upražnjavao mnogo zanata, bilo po ukusu ili nuždi, pa treba voditi da sam ih sve uspio usklađati sa literaturom, jer sam ostao pisati tek onda, kada bih pristao da budem samo pisac. A u kazalištu usklađivanje dolazi automatski, jer je za mene teatar najviši od svih literarnih oblika, i svakako najuniverzalniji“. Sreća i apsurd izviru zajedno. Ili vrlo blizu. Zbava filtrirati. Neki se boje smočiti ruke. Pa ostanu bez ićega. A to je već apsurd. Prisloniti ledja na lica ovog našeg svijeta — ograničava, ali i podržava. Onda i mudrost i sreća nešto vrijede. Zato je Camus izabrao teatar, mjesto gdje se kroz živa bića, kroz zasjapljujući bljesak reflektora i prašinu praktikabla prodire u viši, intenzivniji svijet umjetnosti, za svoje mjesto sreće. „Ne sama realnost, ne sama imaginarnost, već imaginacija koja polazi od realnog“. Više nije Stranac. Uklapa se u zajedničku avanturu onih koji idu zajedničkom cilju, ulaze u isti rizik i zajedno dijele radost na večeri premijere. Kazalište je mjesto istine, integralne istine, ljudske i umjetničke. Drugde su iluzije i laž: „Uzmete jednog o onih neprofesionalnih glumaca koji figuriraju u našim salonima, u našim administrativnim institucijama. Stavite ga točno ovdje, na ovu scenu. Pustite na njega četiri tisuće wati svjetlosti i komedija je gotova. Vidjet čete ga na izvjestan način golog u svijet lu istine.“

Vidio sam predstave „Rekvijem“ i „Bjesova“. Camus je, naročito za posljednju, napravio divovski posao, posao radnika, osjetio svu „težinu dekora na rukama“. Uzbuđio je i usrećio, potakao na razmišljanje — tema i

momčilo krković

nika, 1959

tretman su savršeno aktuelni-tisuće ljudi. I onda mu razna oštra pera i tupa srca prebacuju dezinteresiranje, usamljivanje. Glupani!

... NI PRIHVATITI DA CILJ OPRAVDAVA SREDSTVO

Camus se, istina, posljednjih godina vrlo rijetko izjašnjavao o političkim kretanjima. Pa ni pred govor knjizi „Istina o aferi Nagy“ ne može se tretirati kao političko angažiranje. Čisto ljudske refleksije. Već je negdje ranije rekao da je prava genialnost inteligencija koja poznaje svoje granice. On je znao svoje granice čovjeka, pisca i umjetnika i zato je odbio da se upliće u već slavni mali svijet strančarskih nadmetanja i karijeriziranja Četvrte republike, gdje bi on sam mogao vrlo malo uraditi a gdje bi se njegovo ime moglo za mnogošta dubiozno koristiti. Njegova angažiranost bila je druge vrste, općeljudska, ne angažiranost onih „Koji žele da se djeluje i ubija umjesto njih, pod uvjetom da oni pridržavaju pravo reći kako to nikako nije dobro“, već direktna solidarnost sa svakom

ljudskom jedinkom, sa drugom u kazalištu ili djetetom koje je palo na ulici.

Camus nije nikada uzimao izgled profeta. Da ga parafraziram, bio je genijalan, zato svjestan granica svoje inteligencije. Znao je da ako se želi usrećiti sebe i one u blizini ne treba biti uvijek siguran da se ima pravo. Zbilja, Claude Roy lijepo kaže da ga ništa nije kod Camusa više dirnulo od onog dana kad je izjavio: (par godina nakon svoje polemike sa François Mauriacom). „Došao sam ovdje priznati javno i sebi samom da je u biti i u pojednostima naše diskusije gospodin Mauriac imao pravo“. Da, točno je, Claude Roy, samo su inkviziciji čitavi u onome što rade. Da, nikad nije dobro imati pravo na na čin na koji se ima račun u banci, pendrek u ruci i savjest na odmoru. Sigurno su potrebni i oni koji su sigurni da imaju pravo. Iako ne ispadne nikad kako oni misle, svijet bi se bez njih vjerovatno sportije kretao naprijed. Ali bez Alberta Camusa sve to kretanje ne bi imalo smisla, ne bi našlo ljudskost a ni toplinu i ljubav Šatova i Marije iz njegove adaptacije Dostojevskog. To Camusovo vraćanje Fjodoru Mihailoviču, za kojeg on sam kaže da je jedan od onih koji su

u mladosti formirali, vrlo je

značajno. O onima, prije, može se diskutirati. Od Camusa može se uzeti samo ovo: „Umjetnik je svjedok slobode. U našem svijetu smrtna osuda umjetnici svjedoče za ono što u čovjeku odbija umiranje“. I reći: Tvoj Stranac je želio da ga na kraju dočekaju s krikovima mržnje. Bljeskanje reskog sunca na sljepoočnicama. Ili zgnječeno automobilskog čelika. Svejedno. I krikovi ljubavi. Da, onda si želio krikove mržnje i ovo si dozvao i ovi su te ispratili. Da si nam onda propovijedao ljubav, zamrzili bismo te. Ili ni to. Govorio si o ljubavi mržnje i zavolje ti smo te. Jer znali smo da je tvoja mržnja ljubav, a onih koji su nam je propovijedali-mržnja. Jer znali smo da je tvoja indiferentnost zahtjev totalne angažiranosti, odbijanje brbljivosti i operetskkih emocija. Nikad nisi bio za nas literat, ne samo zato što nisi pisao debele romane, što se cijelo tvoje djelo sastoji od nekoliko tankih bijelih svazaka Gallimarda, već zato što nam i nije bilo potrebno mnogo riječi da se razumijemo, jedna tvoja rečenica nam je bila dovoljna i dalje smo mogli sami misliti i osjećati s tobom.

Petar SELEM

GUILLAUME APOLLINAIRE

onirocritique

Ugljevlje neba bijaše tako blizu da se bojah njegova žara. Malo mu je nedostajalo da me opeče. No bio sam svijestan različitih vječnosti čovjeka i žene. Dvije su se različite životinje parile, a ružičnjaci su povallili odrine, koje pritiskivahu grozdovi mjesec. Iz grla majmuna izašli su plamenovi, koji su žigosali svijet. Između mirta bijelo je jedan zerdav. Upitismo ga za razlog lažne zime. Progutah od sunca opaljeni stada. Na horizontu se pojavio Orkeanise. Uputismo se prema tom gradu žaleći doline gde su stabla jabuka pjevala zviždala i urlikala. Ali pjesma uzoranih polja bijaše divna:

Kroz vrata Orkeanisa
Želi uti vozač kola
Kroz vrata Orkeanisa
Želi izić čovjek bosih nogu.

I čuvari grada
Jureći za bosonogim:
„— Što iznosiš iz grada?“
„— U njem ostavljam srce cijelo.“

I čuvari grada
Jureći za vozačem kola
„— Što donosiš za zidine grada?“
„— Za ženidbu srce moje puno bola“.

Koliko srdaca u Orkeanisi živi!
Smijahu se, smijahu stražari.
Golacu cesta se sivi,
O vozaču kola ljubav žari.

Lijepi čuvari grada,
Ponosno su hrakali;
I zatim su vrata grada
Polako zatvarali.

Ali bio sam svijestan različitih vječnosti čovjeka i žene. Nebo je sličilo, svojim mačkama. Zatim primjetih na ruci zgrušane mrlje. Pred jutro gusari odvedose devet ladja usidrenih u luci. Mornari su se radovali. A žene nisu htjele oplakati ni jednog mrtvaca. Oni više vole stare kraljeve okretnije u ljubavi od starih rajla. Jedan krvnik zaželi da bude zrtvovan mjesto svoje žrtve. Otvoriše mu utrobu. U njoj vidjeh četiri I, četiri O, četiri D. Poslužili su nam svježe meso i nakon što ga pojedoh brzo porastoh. Majmunji slični njihovom drveću oskrbnjivali su stare grobnice. Pozvah jednu od tih životinja na kojima je raslo lovorovo lišće. Donijela mi je jednu glavu načinjenu od jednog jedinog bisera. Uzeh je u ruke i zapitah je posto joj zaprijetih da ću je baciti natrag u more ako mi ne odgovori. Taj biser bijaše neznačica i more ga je progutalo.

Ali bio sam svijestan različitih vječnosti čovjeka, a žene ne. Dvije različite životinje voljele su se. Medjutim jedino kraljevi nisu umirali od toga smijeha, a dvadeset slijepih krojača dođoše s namjerom da skroje i sašiju jedan veo namijenjen da prekrije sardoniks. Vodio sam ih izmičući. Oko večeri drveće je odlepršalo, majmunji su se umirili i ja sam se vidio stostruk.

Trup koji sam bio ja sjedne uz rub mora. Velike zlatne ladje prolazile su horizontom. A kada je tama bila potpuna stotinu plamenova pošlo mi je u susret. Rodih stotinu muske djece čija dojilja bijahu mjesec i brežuljak. Volili su beskičmene kraljeve kojima su ljudi mahali sa balkona. Stigavši do obale jedne rijeke uzeh je i digoh. Taj mač utazio mi je žedj. A mlohav me je izvor upozorio, da ako sunce zaustavim, da ću ga zaista vidjeti kao četvorinu. Ustostručan plivah prema jednom arhipelagu. Prihvatilo me je sto mornara i pošto me odvedoše u neku palaču, ubiše me devdeset i devet puta. U tom trenutku zahototah i zaplesah dok su oni plakali. Plesah četveronoške. Mornari ne usudiše se maknuti, jer imah strašan izgled lava.

Četveronoške, četveronoške.
Moje ruke, moje noge sličile su si, a moje umnožene oči pažljivo me okrunjavahu. Zatim se digoh da bih zaplesao kao ruke i lišće.

Imao sam rukavice. Otočani me odvedoše u svoje voćnjake da uberem plodove slične ženama. A krivudav otok podje da ispuni jedan zalit, gdje je iz pijeska odmah niklo crveno drveće. Jedna mekana životinja pokrivena bijelim perjem neizrecivo pjevaše, a čitav ju je jedan narod promatrao bez predaha. Na tlu nadjoh glavu načinjenu od jednog jedinog bisera kako plače. Zamahnuo sam rijkom i masa se rasprišla. Starci su jeli pčele, a besmrtnici nisu više trpjeli od mrtvih. Osjetio sam se slobodan, slobodan kao cvijet u vrijeme cvata. Sunce nije bilo slobodnije od jednog zrelog ploda. Jedno stado drveća paslo je nevidljive zvijezde, a zora je pružala ruku oluji. U mirtama osjećao se utjecaj sjene. Čitav jedan narod nagomilan u jednom tjesku krvario je pjevajući. Ljudi su se radjali iz likera, koji je tekao iz tjeska. Mahali su drugim rijkama, koje su se međusobno sudarale uz srebrenasti zvuk. Sjene su izašle iz mirta i odoše u vrtiće, koje je zaljebavao izdanak očiju ljudi i životinja.

Najljepši od tih ljudi uhvatilo me za grlo ali uspio sam da ga oborim. Na koljenima pokazao mi je zube. Dotakoh ih se. Ispustili su zvukove, koji se pretvorili u zmije kestenjaste boje, a njihov jezik zvaao se sveti Fabeau. Iskopaše jedan proziran korijen i pojedoh ga. Bio je velik kao repa.

A moja mirna rijkava sve ih je preplavila, a da ih nije potopila. Nebo bijaše puno taloga i lukovica. Proklinjao sam nedostojne zvijezde čija je svijetlost tekla na zemlju. Nikakvo živo biće nije se više pojavljivalo. Ali zvijezde izvirale su odasvud. Posjetih prizne gradove i napuštene kolibe.

Pokupih krunu svih kraljeva i načinih od njih nepomičnog ministra brbljavog svijeta. Zlatne ladje, bez mornara prolazile su na horizontu. Gigantske sjene povlaćile su se dalekih jedara. Više stoljača dijelilo me od tih sjena. Očajavao sam. Ali bio sam svijestan različitih vječnosti čovjeka i žene. Različite sjene potamnjivahu njihovom ljubavlju skret zavjesa, dok su se moje cći umnožavale u rijkama, u gradovima i na snijezima planina.

(15 februar 1908)

S francusko preveo Branimir DONA'I'